

מספר הקורס: 4040275

שם הקורס בעברית: פרשנות המקרא בערבית-יהודית

שם הקורס באנגלית: Judeo-Arabic Bible Commentary

שנה"ל: תשפ"ד

שם המרצה: ד"ר אריק סדן

שם תכנית הלימודים: התכנית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם

סיווג הקורס: שיעור

משך והיקף הקורס: סמס' א', 2 ש"ס

נקודות זכות אקדמיות: 2 נ"ז

דרישות קדם: ערבית ספרותית אינטנסיבית א, ערבית פעילה, סוגות אסלאמיות I

מועד שעות הקבלה: יום חמישי 16:30-17:30

פרטי קשר של המרצה: ariks@shalem.ac.il

תיאור הקורס:

בקורס נסקור את פרשנות המקרא בערבית-יהודית, השפה שבה השתמשו, דיברו וכתבו יהודים תחת אימפריית האסלאם ומדינות ערביות, נקרא ונתרגם לעברית קטעים נבחרים מפירושי מקרא בערבית-יהודית מתקופות שונות לפסוקים שונים, ונקדיש תשומת לב למאפייניהם התוכניים והלשוניים.

השיעורים הראשונים בקורס יוקדשו לרקע תאורטי על השפות היהודיות בכלל ולאחר מכן על ראשיתה של הספרות הערבית-היהודית, התקופה שבה חיו היהודים בארצות האסלאם, הסיבות לשימוש בערבית היהודית וחשיבותה של הגניזה הקהירית. בשיעורים שאחריהם נקרא פירושי מקרא שונים בערבית-יהודית, תוך הקפדה על ניתוחם, הבנתם בצורה מדויקת ועימותם זה מול זה. באמצעות קריאת פירושי המקרא בערבית-יהודית יילמדו מאפייני שפה זו לעומת השפה הערבית הספרותית. כמו כן, יושם דגש על לימוד אוצר מילים חדש מתוך ז'אנר פרשנות המקרא. הלימוד יישען על תרגול בערבית, תוך שימת דגש על אוצר מילים רווח ושימושי בערבית הספרותית. אחת ממטלות הקורס תהיה פרזנטציה באורך של מספר דקות שבה כל סטודנט יציג בערבית ספרותית נושא כלשהו לבחירתו מבין רשימת נושאים הקשורים לפרשנות המקרא בערבית-יהודית. הקורס יתנהל ככל האפשר בערבית ספרותית.

מטרות הקורס:

הכרת ז'אנר פרשנות המקרא בערבית-יהודית באמצעות קריאה מפירושי מקרא שונים בערבית-יהודית, הכרת מאפייני שפה זו והרחבת אוצר המילים והעשרת הידע הדקדוקי והתחבירי. עם סיום הקורס הסטודנטים יזהו את המאפיינים העיקריים של הלשון הערבית-יהודית ואת הבעיות שאיתן מתמודד הפרשן בפרשנותו לפסוק או לחלק ממנו בערבית-יהודית.

חובות הקורס והרכב הציון בקורס:

הכנת שיעורי בית, מוכנות לשיעור והגשת תרגילים: 20%

פרט של מספר דקות בערבית ספרותית על נושא בתיאום עם המרצה + דיון ושאלות: 20%

מבחן מסכם: 60%

ציון עובר בקורס: 60

- יש לקרוא את קריאת החובה לקראת כל שיעור רלוונטי.

פירוט השיעורים (מפגשים), הנושאים הנלמדים בכל שיעור וקריאת החובה והקריאה המומלצת

בכל שיעור:

כל נושא יידון במשך כמה שיעורים שבועיים. במקביל לדיונים, השיעורים יוקדשו לקריאת פירושי מקרא שונים בערבית-יהודית, ניתוחם והבנתם בצורה מדויקת. בתחום הלשון, יידונו ויוסברו נושאים נבחרים בתורת הצורות ובתחביר הערבית-היהודית לעומת הערבית הספרותית.

שיעורים 1-3: מבוא לשפות היהודיות, צמיחת הערבית-היהודית והרקע הלשוני שלה.

קריאת חובה לשיעור 2:

J. Blau, The Emergence and Linguistic Background of Judaeo-Arabic: A Study of the Origins of Middle Arabic, 3rd revised edition, (Jerusalem: Ben-Zvi Institute 1999), pp. 19-50.

קריאת חובה לשיעור 3:

שלוסברג אליעזר, "הספרות הערבית היהודית בימי הביניים", טללי אורות (2014), עמ' 167-222.

שיעור 4: גניזת קהיר ועיונים בכתבי יד בפרשנות המקרא בערבית-היהודית

קריאת חובה לשיעור 4:

מאירה פוליאק, "סוגי התרגומים הערביים למקרא בגניזת קאהיר", תעודה טו, חקר הגניזה לאחר מאה שנה (תל אביב: 1999), עמ' 109-125.

Sadan, Arik, "Linguistic Observations Based on the Judeo-Arabic Manuscripts in Arabic and Hebrew Letters: The Case of Yefet b. Eli's Translation and

Commentary on the Book of Job". In: Bible Translations – Linguistic and Cultural Issues. Proceedings of the Erlangen Workshop on October 5 and 6, 2018, (Wiesbaden: Harrassowitz, 2021), pp. 27-35.

שיעור 5: תרגום התורה ופרשנות המקרא של רס"ג

קריאת חובה לשיעור 5:

בלאו, יהושע, "על תרגום התורה של רב סעדיה גאון", ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, (ירושלים תשנ"ב), כרך ב, עמ' 633-638.
שלוסברג, אליעזר, "אופיו ומטרותיו של תפסיר רסג למקרא", מסורה ליוסף, ד (נתניה תשס"ה), עמ' 342-368.

שיעור 6: היצירה הקראית ותרגום התורה ופרשנות המקרא של יפת בן עלי הקראי

קריאת חובה לשיעור 6:

תירוש-בקר, עפרה, גנזי חז"ל בספרות הקראית בימי הביניים (ירושלים תשע"ב), כרך א, עמ' 1-14
14 (היצירה הקראית הקדומה) ועמ' 74-82 (מניעי הקראים לכתיבה באותיות ערביות).

שיעור 7: קריאה מדוקדקת של פירוש רס"ג בערבית-יהודית למספר פסוקים מספר בראשית.

שיעור 8: קריאה מדוקדקת של פירוש יפת בן עלי הקראי בערבית-יהודית למספר פסוקים מספר בראשית.

שיעור 9: קריאה מדוקדקת של חלק מההקדמה של פירוש רס"ג בערבית-יהודית לספר איוב.

שיעור 10: קריאה מדוקדקת של של חלק מההקדמה של פירוש יפת בן עלי הקראי בערבית-יהודית לספר איוב.

שיעור 11: קריאה מדוקדקת של פירוש רס"ג בערבית-יהודית למספר פסוקים מספר איוב.

שיעור 12: קריאה מדוקדקת של פירוש יפת בן עלי הקראי בערבית-יהודית למספר פסוקים מספר איוב.

שיעור 13: סיכום.

מילונים

בלאו יהושע, מילון לטקסטים ערביים יהודיים מימי הביניים, עורך: יחיאל קארה (ירושלים: האקדמיה ללשון העברית והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2006).

פרידמן, מ"ע, מילון הערבית-היהודית מימי הביניים: לתעודות הגניזה של ספר הודו ולטקסטים אחרים, (ירושלים, 2016).

רצהבי, י., אוצר הלשון הערבית בתפסיר רב סעדיה גאון, (רמת-גן, 1986).

Dozy, R., Supplement aux Dictionnaires Arabes, II vols., (Paris, 1927).

Hava, J. G., Al-Faraid, Arabic-English Dictionary, (Beirut, 1970).

Kazimirski, A. de Biberstein, Dictionnaire Arabe-Français, II vols., (Paris, 1860).

Lane, E. W., An Arabic-English Lexicon, (London, 1865-1893).

Wehr, H., Arabic-English Dictionary (Dictionary of Modern Written Arabic), (N.Y., 1976).

מילסון, מנחם, המילון הערבי-עברי החדש (ירושלים: מאגנס, 2023).

מילסון, מנחם, מילון ערבי-עברי מאת מנחם מילסון (מקוון): www.arabdictionary.huji.ac.il.

ספרי לשון

בלאו יהושע, דקדוק הערבית היהודית של ימי הביניים, מהדורה שנייה מורחבת ומתוקנת (ירושלים: 1980).